

Сафронов С. О. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри оперативнорозшукової діяльності та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ, ЯКІ НЕ СПРИЯЮТЬ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УКРАЇНІ

Наявність тіньової економіки можна розглядати як закономірний наслідок відсутності дієвого правового механізму щодо протидії цьому явищу. На сучасному етапі розвитку юридичної науки донині немає наукового консенсусу щодо визначення поняття «тіньова економіка» та її суттєвих ознак. Не визначено це поняття й на нормативно-правовому рівні. Така ситуація, на жаль, не є сприятливою для розроблення концептуальних правових засад протидії тіньовій економіці. Безумовно, в Україні існують певні делікти, спрямовані на захист економіки, але відсутня правова норма, якою передбачено відповідальність за діяння, що призвели до тінізації економіки. Парадоксальним є те, що дії чи бездіяльність, які зумовили негативні системно-економічні зміни в суспільстві, формально здійснюються в межах законів, а тому і юридичної відповідальності за створення умов, що призводять до тінізації економіки, не існує. Якщо настання негативних економічних наслідків у межах держави переважно розцінюється як помилка, котра має наслідком звільнення з посади або втрату рейтингу серед виборців, що можливо розцінювати як вид відповідальності, то за показники зростання або стабільного існування тіньової економіки немає жодної формально-правової відповідальності. До того ж, в Україні не розроблено чіткого правового механізму щодо відшкодування винною особою шкоди, якої було завдано економіці шляхом її тінізації у зв'язку з прийняттям/неприйняттям законотворчих або інших управлінських рішень, зокрема і політичних. Через зазначені чинники штучно складається ситуація, що сприяє існуванню та розвитку тіньової економіки. З юридичної позиції, тіньової економіки не існує, а з фактичної - вона є реальністю. За таких обставин можна висновувати про існування багаторівневого

укладу життя суспільства, у якому одночасно функціонують офіційна та тіньова економіки.

Майже в усіх офіційних джерелах, зокрема в підручниках для навчання студентів, зазначено, що тіньова економіка не підлягає ані державному, ані суспільному контролю й, нібито, її доходи не оподатковуються. Проте є підстави вважати, що це не зовсім так. Аналіз результатів опитування колишніх співробітників міліції та працівників поліції України дозволяє стверджувати, що в межах тіньової економіки існують вдало створені методи контролю, оподаткування й відповідальності за порушення правил ведення тіньового бізнесу та взаємозв'язків у ієрархії суб'єктів тіньового капіталу. Інакше кажучи, у сфері тіньової економіки налагоджено систему структурного управління та контролю. Сьогодні всім відомі такі породження тіньової економіки, як «тіньовий уряд», «тіньова юстиція», «подвійна бухгалтерія», «податкова № 2», «відкати» тощо. Власне, у державі одночасно діє дві форми виробництва, розподілу, обміну та споживання товарно-матеріальних цінностей, грошей і послуг. Грошові кошти тіньової економіки інтегруються з коштами нетіньової економіки, зрештою стають складовою єдиного сумарного показника діяльності суспільства.

За свідченнями вищезазначених респондентів, доходи кримінальної економіки в 5-20 разів перевищують доходи некримінальної тіньової економіки. З того слід розуміти, що вчинення економічних злочинів є вигіднішим, аніж ведення хай навіть протиправного, але незлочинного тіньового бізнесу. В економічному сенсі ведення тіньового бізнесу сьогодні є вигіднішим за прозорий бізнес, оскільки дає більше прибутків. Чи подолаємо ми економічну злочинність і тіньову економіку з урахуванням панівної на цей час формули бізнес-успіху, що ґрунтується на постулаті «отримання прибутку та його примноження»?

Для того, видасться, необхідно легалізувати деякі види забороненої діяльності. Їх узаконення дозволить узяти під державний контроль прибутки, одночасно знизивши рівень злочинності й навантаження на правоохоронців.

Варто відзначити, що навіть економісти припускають розходження з приводу розуміння змісту й обсягу тіньової економіки та її інтерпретації. Деякі з них розглядають ознаки

тіньової економіки як суто умовні та вважають тіньову економіку невід'ємною компонентою економіки. Таким чином, правову прогалину, про яку йшлося вище, можна вважати недоліком методологічного характеру, оскільки вона спричиняє нерозуміння ознак тіньової економіки, через що залишаються невизначеними об'єкти правової уваги та державного контролю.

Сучасній тіньовій економіці України притаманні такі особливості:

1) національна тіньова економіка сконсолідувалася зі світовою тіньовою економікою, обмеження щодо економічної діяльності іноземців у стратегічних сферах економіки України майже усунуто;

2) організовані злочинні групи у сфері економіки вдало адаптуються в суспільно-економічній формації. «Тіньовики» забезпечують наявність товарів, які користуються попитом, надають роботу з прийнятною оплатою праці - вищою порівняно з легальним сектором економіки;

3) тіньова економіка поглинула всі сфери життєдіяльності людини й налагодила механізми отримання неправомірних доходів у нематеріальних і неприбуткових галузях, наприклад у галузі інтелектуальної власності, у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності, у галузі освіти тощо;

4) спостерігається тенденція до інтеграції всіх структур тіньової економіки. Особливо небезпечною є тенденція до об'єднання некримінальної тіньової економіки з кримінальною економікою;

5) через новітні телекомунікаційні технології та форми банківських послуг змінився «темп» ведення бізнесу. Електронні гроші, електронні гаманці, віртуальні рахунки й електронний обіг документів дозволяють ігнорувати межі державного кордону, усувають часові обмеження для здійснення банківських операцій і конвертації валюти. Тіньовий бізнес вдало це використовує в процесах тіньового обігу грошових коштів, цінних паперів і навіть банківських металів. За лічені хвилини можна відправити кошти за кордон, придбати там майно або продати його. Водночас працівники правоохоронних органів України обтяжені складними процедурами в плані здійснення взаємодії з іноземними та міжнародними правоохоронними органами та банками.

Безумовно, ці особливості слід урахувати під час розгляду питання з приводу побудови системи протидії тіньовій економіці.

Зазначене обґрунтовує соціальну необхідність невідкладного розроблення загальної програми щодо вжиття адекватних заходів для налагодження дієвого державного механізму протидії тіньовій економіці. Така програма повинна мати комплексний характер, оскільки її головним завданням має бути побудова антисистеми, здатної протистояти вдало сконструйованій і налагодженій системі тіньової економіки. Рух у цьому напрямку слід розпочати з права, оскільки воно є формальним регулятором суспільних відносин і проголошує норми поведінки, зокрема й у сфері економіки.

Перспективність подальших наукових досліджень убачаємо у вирішенні питання щодо розроблення нормативно-правового поняття тіньової економіки, визначення її ознак, розроблення пропозицій із приводу встановлення юридичної відповідальності за діяння, що сприятимуть існуванню стійких показників тіньової економіки або їх зростанню, а також розроблення механізму відшкодування шкоди, завданої економіці шляхом її тінізації у зв'язку з прийняттям/неприйняттям законотворчих або інших управлінських рішень.

Северук В. Г. – кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ І ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, СФОРМОВАНИМИ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ

Сучасна Україна долає шлях значних перетворень: змінюється структура економічних відносин, формуються нові суб'єкти власності й політичної діяльності, трансформуються базові цінності, влаштування життя, змінюється устрій життя, традиції. Цей динамізм зумовлює загострення в інших сферах життя українського суспільства проблем зростання етнічної злочинності. Історія доводить, що етнічні відносини становлять